

VRÁBLOVÁ, Timotea, ed.: PODOBY PRÍLEŽITOSTNOSTI V STARŠEJ SLOVENSKEJ LITERATÚRE. Bratislava: Veda, 2022. 240 s.

Angela Škovierová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.6.11>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1522-9863>

Príležitostné žánre možno chápať ako špecifický typ písomnej, respektíve literárnej produkcie, ktorý v dobe svojho vzniku, v konkrétnej lokalite a konkrétnych spoločenských, politických či konfesijných okolnostiach plnil významnú funkciu. Išlo o formu kultúrnej komunikácie, ktorá cez prizmu takzvaných malých dejín – udalostí z osobného života jednotlivcov, malých cirkevných a lokálnych spoločenstiev – reflektovala aktuálnu dobovú politickú a spoločenskú situáciu. Tak ako sú príležitostné texty veľmi rôznorodé, aj ich výskumný potenciál sa ukazuje ako veľmi široký a presahujúci do viacerých vedných odborov. Hoci príležitostné žánre zostávali v slovenskej literárnej historiografii doposiaľ na pokraji záujmu a takmer bez reflexie, postupne sa ich výskum stáva stále populárnejším. Je to tiež preto, že ich analýza a interpretácia pomáhajú odhaliť množstvo zaujímavých poznatkov jednak zo života šľachtických a iných významných rodov, rodín, osobností, a jednak o konkrétnych lokalitách, regiónoch alebo inštitúciách.

Cieľom publikácie je, ako podotýka v úvode jej editorka Timotea Vráblová, osvetliť typologické a vývinové súvislosti príležitostnej tvorby, skúmať kontexty, ktoré s ňou súvisia a týkajú sa napríklad problematiky literárneho života, kontaktov medzi vzdelancami, autormi, tlačiarňami a podobne. Z tohto pohľadu sa kniha zameriava na hlbšiu reflexiu a priblíže-

nie známejších i doteraz celkom neznámych textov v latinskom aj vernakulárnom jazyku. T. Vráblová je aj autorkou úvodnej štúdie *Podoby príležitostnosti v staršej slovenskej literatúre*, v ktorej si všima vybranú kategóriu z rozličných významových aj výrazových aspektov, ako reflexiu udalostí, sviatkov a rituálov týkajúcich sa jednotlivcov i komunity. Práve tie sú priestorom pre pripomínanie si a utvrdzovanie spoločných hodnôt a prežívania.

Špecifickú a veľmi obsiahlu skupinu príležitostných textov tvoria také, ktoré sa týkajú konkrétnych osobností. Ich úlohou je okrem iného prezentovať akýsi ideál človeka v jeho rozličných životných rolách (v rodine, spoločnosti, cirkvi, profesii). Osobnosť dalmátskeho, chorvátskeho a slavonskeho bána Mikuláša Zrínskeho († 21. 12. 1664) panegyrizovanou formou predstavil Paulín Ján Kéry (1638 – 1685) v pohrebnej reči vydanéj v trnavskej Akademickej tlačiarňi. Formálnemu i obsahovému rozboru tejto kázne sa venuje Erika Juríková v stati *Pohrebná reč Jána Kéryho na Mikuláša Zrínskeho (Trnava 1664)* s konštatovaním, že diela J. Kéryho sú ukážkou barokového rétorického umenia a dokladom príležitostnej tvorby vysokej kvality.

Príležitostné kázne, ktoré predstavujú samostatnú „bádateľskú výzvu“, sú predmetom záujmu Eriky Brtáňovej. Jej štúdia *Habsburskí panovníci v zrkadle troch príležitostných kázni*

640 približuje pohľad slovenských evanjelikov, reprezentovaných tromi kazateľmi – Samuelom Kellnerom, Jánom Tonsorom a Pavlom Valaským, na troch habsburských katolíckych panovníkov – Máriu Teréziu, Jozefa II. a Leopolda II. Analyzované kázne oslavujú habsburských panovníkov pre ich podiel na obnovení náboženskej slobody nevyhnutnej pre fungovanie evanjelických spoločenstiev, čo sa jednoznačne prejavuje aj v použití adekvátnych výrazových prostriedkov podčiarkujúcich všeobecnú radosť a nadšenie.

Osudy Jána Simonidesa a Tobiáša Masníka sú odbornej verejnosti známe. Petra Rusňáková sa však v článku *Motív kríža v básnickej skladbe Jána Simonidesa a Tobiáša Masníka Crucis et lucis schola* podujala na analýzu básne, v ktorej sa jej autori v súlade s barokovým presvedčením vyrovnávajú s problematikou utrpenia. Zameriavajú sa na proces, ktorým v ťažkých životných situáciách prechádza jednotlivec, a zdôrazňujú okolnosti, ktoré ťažko skúšané osobnosti formujú. Príležitostnosť vybranej básne vidí P. Rusňáková v zámere tvorcov napísať dielo na oslavu a vďaka za svoje vyslobodenie (eucharistikon a enkomion).

Rukopisná zbierka z prelomu 18. a 19. storočia *Memoria posthuma spectabilis et ornatissimae Mulieris Joannae Bap. Kovachich* je naopak odbornej verejnosti takmer neznáma. Obsahuje však tri slovenské básne, ktoré vznikli v rokoch 1806 – 1810 z iniciatívy Martina Juraja Kovačiča, manžela zosnulej Johany Kristíny Kovačičovej. Autormi básní sú Samuel Rožnay, Martin Ďurgala a Juraj Palkovič. Martin Braxatoris v stati *Básne na pamiatku Johany Kristíny Kovačičovej (1776 – 1800)* konštatuje, že pre obdobie vzniku zbierky je v stredoeurópskych literatúrach typické doznievanie prvkov barokového básnického umenia a postupné etablovanie sa klasicistickej básnickej poetiky s prvkami sentimentálne ladenej poézie, čo sa ukazuje aj v troch vybraných básňach venovaných na pamiatku J. K. Kovačičovej.

V období klasicizmu sa pohybuje aj Oľga Vaneková, ktorá v príspevku *Podoby epithalamia v príležitostnej poézii Michala Semiana*

analyzuje neznámu tlač evanjelického farára, básnika a prekladateľa M. Semiana *Plausus Epithalamicus* z roku 1771 a porovnáva ju s básňou *Svadební plesání* toho istého autora napísanou v domácom literárnom jazyku príslušníkov evanjelického spoločenstva, venovanou priateľovi Pavlovi Šramkovi a Zuzane Potockej pri príležitosti sobáša. O. Vaneková predpokladá, že verzia v domácom jazyku je prekladom pôvodnej latinskej básne. Za zmienku stojí aj skutočnosť, že báseň *Plausus Epithalamicus* je v Semianovej bibliografii novoobjavenou položkou, ktorú sekundárna literatúra zatiaľ neeviduje.

Zuzany Laučekové, ako píše Lenka Rišková, nie sú v dejinách slovenskej literatúry celkom neznámymi ženami. Stali sa totiž celkom konkrétnymi objektmi troch príležitostných básní osvietenského kazateľa, literárneho historika, básnika a prekladateľa Bohuslava Tablica. Autorka si všíma vplyv osobnosti dedikanta, v tomto prípade oboch Zuzán, na básnický prejav B. Tablica a vnímanie oboch žien ako vzdelaných reprezentantiek svojho spoločenstva, ktoré postihol špecifický neľahký osud. Zdôrazňuje subjektívny rozmer Tablicovej literárnej výpovede a považuje ju za dôležitý prejav sociálnej komunikácie, sprostredkujúci dôležité, aktuálne a bezpochyby i veľmi citlivé témy.

Záverečná štúdia T. Vráblovej *Príležitost vidieť prácu inak (motívy príležitostnosti v evanjelickom spevníku Martina Laučeka Zlatá báně)* sa zaoberá poetikou zobrazovania osobného života v protestantskej hymnografii. Ku každodennému prežívaniu človeka patrila na jednej strane práca, na druhej strane aj vnímanie času, priestoru, každodenného rytmu a osobnej spirituality jednotlivca. Autorka odhaľuje Laučekov pohľad na súvzťažnosť medzi celostnou osobnosťou človeka a jeho prácou. Prácu (svojich farníkov v baniach a hutách Vyšného Skálnika a Štítnika) chápal len ako prostriedok, pomocou ktorého môže človek spoznávať a hlbšie reflektovať svoj životný priestor. Zároveň svojimi piesňami vyjadroval úctu a poctu ich náročnému povolaniu.

Užitočným doplnkom vedeckej časti publikácie je textová príloha, ktorá však pre obmedzený priestor neobsahuje všetky texty: sú v nej len tie, ktoré bolo potrebné doložiť ako ukážky v súvislosti s ich rozborom vo vybraných kapitolách. Súčasťou knihy je anglické resumé, zoznam prameňov a použitej literatúry a krátke informačné medailóniky autorov štúdií. Záver obsahuje krátku sumarizáciu všetkých kapitol.

Autori jednotlivých štúdií sa venovali príležitostnosti primárne vo vzťahu k vybraným osobnostiam, na ktoré nazerali z rôznych uhlov pohľadu. Nepokryli síce celý register výskumných problémov súvisiacich so zvolenou

žánrovou kategóriou, ale i tak sa im podarilo otvoriť mnohé zaujímavé témy, ktoré bude možné rozvinúť v ďalších štúdiách.

Trochu mäťúco pôsobí v niektorých prípadoch nesúlad medzi názvom kapitoly v obsahu knihy a v samotnom texte. Napríklad stať M. Braxatorisa figuruje v obsahu pod názvom *Básne na pamiatku Johany Kristíny Kovačičovej (1776 - 1800)*, v textovej časti (na strane 76) je však príspevok uvedený titulom *Slovenské básne v rukopisnej zbierke na pamiatku Johany Kristíny Kovačičovej (1776 - 1800)*. Ide však o drobný formálny nedostatok, ktorý neznižuje vysokú obsahovú kvalitu publikácie.

Mgr. Angela Škovierová, PhD.
Ústav lekárskej terminológie a cudzích
jazykov
Lekárska fakulta Univerzity Komenského
Špitálska 24
813 72 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: angela.skovierova@fmed.uniba.sk